

ТАКТИКА ПОВІТРЯНО-ДЕСАНТНИХ ОПЕРАЦІЙ: 1920–1945 рр.

© Сташко А.І., 2008

Проаналізовано особливості тактики повітряно-десантних операцій вітчизняних та зарубіжних армій в історичному аспекті. Висвітлено основні принципи організації, планування та ведення повітряно-десантних операцій.

Analysis of special features of the native and foreign armies airborne operations in history aspect is given. Basic principles of organization, planning and conducting of the airborne operations are reflected.

Розвиток повітряно-десантних військ нерозривно пов'язаний з авіацією. Авіація в Україні розвивалася як частина загальноімперської в царській Росії. Конструкторська праця й перші польоти проводилися частково в Україні й українськими силами [10, с. 13]. Дмитро Григорович (1883–1938) почав створювати літаки, ще будучи студентом Київського політехнічного інституту, у 1912 році сконструював першого літака, а згодом розробив близько 80 їх конструкцій. У 1910 році відкрилась Військова авіаційна школа в Севастополі, яку очолив інструктор В. Матієвич-Мацієвич, у 1911 році – Одеський аероклуб. У 1910 році під час авіаційної катастрофи загинув визначний літун, вихованець Харківського технологічного інституту Лев Мацієвич. В Україні відбувалися польоти М. Єфимова, С. Уточкіна та ін. У 1914 році відбувся перший відомий переліт Петербург–Київ, і назад. Використання повітряних десантів планувалося ще в роки Першої світової війни, а також в 20-ті роки минулого століття, однак використання повітряних десантів під час виконання військових операцій вимагало і наявності значно вищих технічних характеристик літаків, ніж тих, що були на озброєнні у військах, і відповідного матеріально-технічного оснащення, і необхідної кваліфікації літунів [3, с. 3–5]. Проте вже в 1920-х роках радянський воєначальник М.Н. Тухачевський фактично першим сформував ідею повітряно-десантних військ у військовій науці [1, с. 155].

Перед початком Другої світової війни в арміях провідних країн актуалізувалася проблема розвитку повітряно-десантних військ (ПДВ) [1, с. 5]. Поліпшується організаційна структура частин, удосконалюється їхнє озброєння і технічне оснащення, розробляються питання бойового застосування повітряних десантів. На навчаннях і маневрах відпрацьовується на практиці використання повітряних десантів, різних за складом і за цілями застосування; перевіряються певні положення щодо організації, підготовки, проведення і забезпечення повітряно-десантних операцій в складних, наближених до воєнних, умовах, створюються спеціальні літаки та інші технічні засоби, призначені для повітряно-десантних цілей [2, с. 30].

Загальна тенденція в розвитку ПДВ західних держав зводиться до того, щоб оснащені могутньою бойовою технікою високомобільні з'єднання були здатними десантуватися різними способами не тільки в тактичну або оперативну зону оборони, але й у глибокий тил супротивника для розв'язання різноманітних завдань оперативного і стратегічного масштабу.

Виняткова увага до розвитку ПДВ зумовлена тим, що, на думку багатьох відомих зарубіжних військових фахівців, в майбутній війні широке застосування повітряних десантів в поєднанні з новими видами зброї масового ураження зможе повністю дезорганізувати супротивника і принести легку та швидку перемогу. Більше шансів на перемогу матиме країна, яка має в своєму розпорядженні краще навчені і краще озброєні повітряно-десантні війська [5, с. 157].

На думку генерал-майора Гейвіна, сучасна авіація стала засобом глобального характеру. Тому ПДВ зможуть завдати нищівного удару з будь-якого місця по будь-якому пункту на Земній кулі. Виступаючи ревним проповідником вирішальної ролі повітряної потужності в глобальній війні, Гейвін стверджує, що виживе лише та держава або та група держав, які краще за інших зможуть використати повітряний простір [5, с. 156].

Погляди Гейвіна знаходять численних прихильників в колах американських військових фахівців. Найбільші прихильники повітряно-десантної війни висловлюють навіть думку про можливість проведення повітряно-десантних операцій стратегічного характеру за участі цілих армій чисельністю в декілька сотень тисяч чоловік [4, с. 58].

В умовах війни поява таких ідей в американських військових теоретиків була не випадковою. Вона була зумовлена активним характером американської стратегії, в основі якої лежало прагнення розгромити супротивника в якомога коротший термін шляхом необмеженого використання усіх засобів масового ураження. Ставка на ПДВ характеризувала американські військові теорії у повоєнний період, в часи холодної війни [6, с. 228].

Характер стратегії і тактики озброєних сил в будь-яку епоху завжди залежить від засобів ведення війни, що є в цей період часу. Особливо важливими засобами є озброєння, транспортні засоби і спорядження. Оскільки ці засоби удосконалюються і змінюються, виникає необхідність в зміні стратегії і тактики. Тому за ретельного і всебічного вивчення тенденцій в розвитку засобів ведення війни можна визначити, якими будуть ці нові методи. Розмах і темпи майбутньої війни залежать від розвитку озброєння, транспортних засобів і спорядження [8, с. 36].

Досвід кінця Першої світової війни пов'язує майбутнє збройних сил з авіацією. Особовий склад і все необхідне для ведення бою повинні бути пристосовані для перекидання повітрям. Тільки за допомогою авіації стає можливим вести війну відповідно до принципів раптовості, масовості та швидкої перемоги. Тільки максимальне використання величезних можливостей авіації уможливить повністю поєднувати принцип розсосередження військ в обороні з принципом швидкого зосередження їх для нанесення контрударів по супротивнику [1, с. 12].

Сфери застосування ПДВ. Необхідно чітко розуміти, що повітряно-десантні війська є виключно наступальним родом військ, який призначений для ведення війни на території противника. Тому радянське керівництво планувало використовувати ПДВ як найкращий засіб для захоплення сусідніх країн. Всупереч думці тих, хто стверджував, що перемога може бути досягнута тільки однією авіацією, будь-яке повітряне бомбардування або обстріл снарядами вимагав використання живої сили для закріплення успіху, а найкраще з цим завданням могли впоратися саме десантні війська.

Невідомо, наскільки запеклими і тривалими будуть наступні за цим бомбардуванням наземні бої, але необхідність в таких боях завжди залишиться. Вона залишиться не тому, що знайдуть ефективні засоби активної оборони, а тому, що приймуть багато заходів пасивної оборони. Той, хто обороняється, вдасться до розсосередження. Багато споруд будуть укриті під землею; під землею знаходитимуться також і війська, готові до проведення раптових атак і контратак.

Особливо вигідними об'єктами для повітряно-десантних військ будуть: командні пункти, запаси стратегічної сировини, військові заводи, що виробляють зброю та спорядження, політично чутливі райони, аеродроми, райони зосередження повітряно-десантних військ і тактично важлива місцевість, що сприяє створенню повітряно-десантного плацдарму [8, с. 38].

Можна припустити, що принаймні на початку військових дій всі ці об'єкти можуть бути атаковані повітряно-десантними військами супротивника. Це значить, що при висадженні повітряного десанту супротивника з метою захоплення об'єктів на території перед нами встануть дві тактичні можливості: або знищити створений супротивником плацдарм за допомогою авіації, або спробувати захопити його за допомогою наших повітряно-десантних військ. Проте, якщо наші війська будуть сильно розкидані на великій території, як це і повинно бути, то швидко зосередити їх в потрібному місці можна тільки за допомогою авіації [1, с. 183].

Військова організація. Організація ПДВ повинна бути насамперед ефективною. Склад і структура будь-якої організації, – чи то бойова чи обслуговувальна, – повинні відповідати тому специфічному виду діяльності, для якого ця організація створюється [2, с. 38].

Тактична обстановка, що створюється під час проведення повітряно-десантних і протидесантних операцій, настільки різноманітна, що практично неможливо створити якусь особливу організацію з урахуванням усіх випадків бою. Переважно питання вирішується шляхом безпосереднього застосування сучасної зброї, якою в цей час забезпечені війська. У зв'язку з розширенням масштабів бойових дій збільшуються розміри з'єднань і частин, від структури яких залежить також їх здатність успішно вирішувати тактичні завдання.

Планування повітряно-десантних операцій. Успішне проведення великомасштабних повітряно-десантних операцій або ведення боротьби з повітряними десантами вимагає ретельного вивчення усіх чинників, що впливають на проведення і планування таких операцій. У бою супротивників, що володіють рівними засобами, перемогу отримає той, хто розробить кращий план операції. І хоча той, хто обороняється, майже не може перешкодити викиданню десанту, він може знищити десант, якщо правильно розташує і використає свої засоби оборони.

Повітряно-десантні операції плануються і проводяться з урахуванням таких принципів:

– раптовість нападу. Вірогідні райони бойових дій ПДВ переважно охоплюють тисячі квадратних кілометрів. Райони викидання повітряних десантів та аеродроми відправлення можуть знаходитися за сотні кілометрів один від одного, та все ж удар може бути завданий через декілька годин і навіть через декілька хвилин. Оскільки раптовість нападу є основою успіху повітряно-десантної і протидесантної операцій, то обидві сторони докладатимуть усіх зусиль для досягнення раптовості [8, с. 44];

– введення супротивника в оману. Штаб, що планує наступальну операцію, однаково ретельно розробляє як план введення супротивника в оману, так і план нанесення удару по супротивнику, і відповідно до цього розміщає авіатранспортні засоби і повітряно-десантні війська. Щоб ввести в оману супротивника, який обороняється, потрібно проводити помилкові дії. Війська, що обороняються, теж мають нагоду приховувати свої істинні наміри. На напрямі наступу вони споруджують протидесантні перешкоди. Щоб відвести десант від важливих районів, там встановлюють нешкідливі, але грізного вигляду макети. У районах, загалом придатних для висадки десанту, розміщають пасивні засоби оборони, водночас як в інших, в однакових або навіть більшою мірою придатних, за удаваної незахищеності, ретельно готуються пастки, для того, щоб заманити повітряно-десантні війська і знищити їх добре замаскованими бойовими засобами. Такі способи боротьби з десантом може застосувати будь-яка сторона, яка обороняється [4, с. 23].

Основні принципи організації повітряно-десантних операцій:

Розсосередженість. Арміям ніколи більше не доведеться битися за такої концентрації сил і засобів, яка була характерна для Першої світової війни. Війська будуть ще більш розсосереджені, що компенсується використанням авіації для стратегічного і тактичного перекидання військ. Повітряно-десантні операції стануть звичним явищем.

Масштабність. У майбутніх війнах повітряно-десантні операції за своїми масштабами перевершать усі ті, що проводилися дотепер. Цілі армії зможуть підійматися в повітря і висаджуватися в глибокому тилу супротивника. Стануть можливими раптові атаки і несподівані відступи. Джерела стратегічної сировини, військові заводи і важливі політичні райони можуть у будь-який час піддатися нападу повітряно-десантної армії [1, с. 218].

Координація. Успіх повітряно-десантної операції завжди значною мірою залежить від злагодженості роботи командирів авіатранспортних підрозділів і пілотів, з одного боку, і командирів повітряно-десантних підрозділів, – з іншого. Вони повинні працювати якомога тісніше і узгодженіше. У кожній операції, що проводиться ПДВ спільно з транспортною авіацією, завжди виникають питання, з яких обидві сторони не можуть дійти простого та оптимального для усіх рішення. Повітряно-десантні війська завжди зацікавлені в збереженні своєї організаційної цілісності, і для них бажано, щоб взводи, роти, батальйони і полки розташовувалися перед відправкою в одному місці, щоб завантаження в літаки і викидання в районі десантування здійснювалися цілими підрозділами.

Мобільність. Повітряно-десантні війська повинні могли проводити будь-яку наземну операцію. За умови повного і правильного використання військ можна буде забезпечити

стратегічне і тактичне їх розсосередження і раптовість атаки. Повітряно-десантні війська проводитимуть диверсійні дії, а також розвідку боєм. Вони перекидатимуться літаками, пристосованими до посадки на дорогах і в полі, а якщо план повітряного десанту передбачає відхід військ після виконання завдання на землі, то його можна знову забрати на літаки в заздалегідь підготовлених для цього районах і перекинути назад на свої бази. Якщо з'явиться необхідність у створенні більш-менш постійного плацдарму, великі підкріплення можуть перекидатися слідом за передовими частинами [3, с. 53].

Відповідність завдання і можливостей десанту. Дуже важливо, щоб завдання, поставлені повітряно-десантним частинам, відповідали їх можливостям. На це завжди потрібно звертати особливу увагу, оскільки будь-яка повітряно-десантна частина упродовж деякого часу після початку операції не одержуватиме підкріплення. Необхідно враховувати і те, щоб кожна частина була організована та оснащена відповідно до особливостей виконуваного завдання [2, с. 74].

Дії авіації під час повітряно-десантних операцій. Досвід свідчить про те, що деякі чинники мають виключно велике значення під час проведення повітряно-десантних операцій. Ці чинники такі: достатній парк літаків, повна забезпеченість аеродромами відправки, дальності польоту літаків і розміри повітряного простору, де повинна панувати наша авіація, інакше використання ПДВ стає неефективним [7, с. 72].

Основна проблема успішного використання повітряно-десантних частин полягає у тому, щоб на швидкісних літаках перекинути в потрібний район особовий склад і достатню кількість вогневих засобів. За наявності ефективної авіаційної підтримки ПДВ повинні бути взмозі знищити будь-які сухопутні сили супротивника. Для цього вони можуть використовувати три відомі у цей час засоби доставки живої сили і бойової техніки: парашути, планери і транспортні літаки. Потенційні можливості подальшого їх розвитку засвідчать майбутні можливості повітряно-десантних військ [1, с. 217].

Особливі ознаки повітряно-десантних операцій

Під час ведення операцій для повітряно-десантних військ характерні такі ознаки:

- здатність вступити в бій негайно після викидання (висадження);
- утримання ініціативи з моменту викидання (висадження) і до захоплення об'єкта або виконання поставленого завдання;
- постійна готовність до оборони або до наступу в будь-якому напрямі і повсякчасно [8, с. 59].

Під час наступу будь-яка повітряно-десантна частина (з'єднання) повинна зробити такі тактичні дії:

- висадитися на території супротивника і міцно закріпитися на ній;
- доукомплектувати свої підрозділи і поповнити запаси предметів постачання;
- вийти в заданий район бойових дій з метою виконання поставленого перед частиною завдання [8, с. 57].

Повітряно-десантна частина створює плацдарм приблизно так само, як і війська морського десанту створюють береговий плацдарм. Різниця полягає у тому, що повітряно-десантний плацдарм створюється колом в 360°, а береговий плацдарм, – зазвичай, в 180°. Повітряно-десантний плацдарм – це два берегові плацдарми, сполучені тильними сторонами один з одним. Поповнення і предмети постачання доставляються туди повітряним, а не морським шляхом. Можливості постачання: повітрям доставити кілька сотень тонн предметів постачання за одну годину легше, ніж таку саму кількість вантажів морським шляхом за день [2, с. 116].

До усіх родів військ, у тому числі і до ПДВ, можна застосувати стару приказку: ланцюг не сильніший за слабшу свою ланку. Дотепер йшлося про весь ланцюг – про цільний повітряно-десантний плацдарм. Якщо окремі підрозділи, що входять до складу повітряно-десантної частини, не мають усіх засобів, повних можливостей і достатнього досвіду для успішного ведення бойових дій, то повітряно-десантний плацдарм довго не проіснує.

Тактика невеликих підрозділів ПДВ повністю відрізняється від тактики підрозділів наземних військ. Різниця полягає в способі приведення військ в порядок і в способі ведення бою. Усі повітряно-десантні частини діють на підставі своїх власних правил.

Повітряно-десантний бій значно відрізняється від інших видів бою і має дві особливості:

- для відбиття повітряно-десантного нападу сторона, яка обороняється, може провести як активні, так і пасивні заходи;
- повітряно-десантне вторгнення, що вже почалося, неможливо припинити, направити в інше місце або остаточно відмінити.

Запобігти висадженню повітряного десанту, особливо великого, – абсолютно безнадійна справа. Аналіз і ретельна оцінка усіх відомих фактів десантування підтверджують це твердження. Не можна перешкодити супротивнику висадити десант у будь-якому пункті, що знаходиться в межах досяжності його авіації, якщо тільки йому вдалося безперешкодно піднятися в повітря. Щоб запобігти повітряно-десантному вторгненню супротивника, потрібно його розбити ще до того, як він підніметься з аеродромів. Десант, що знаходиться в повітрі, має такі переваги, як ініціатива, широкий вибір території, на якій можна завдати удару, і швидкість нанесення удару. Тому запобігти його вторгненню вже неможливо [8, с. 58].

Якщо супротивника не можна розбити до того, як він підніметься в повітря, то його можна ввести в оману і змусити десантуватися в тому районі, де підготовлені могутні оборонні споруди і є наготові війська, здатні розбити його штурмовий ешелон, і, врешті-решт, відбити атаку.

Під час проведення операцій ПДВ, що підіймаються в повітря з розсосереджених аеродромів, повинні зосереджуватися на шляху до своїх районів десантування. Перед їхнім вильотом проводитиметься бомбардування авіабаз, районів зосередження військ і пунктів протиповітряної оборони супротивника. Війська потрібно перекидати на максимальній висоті, щоб уникнути ураження снарядами. Управління на землі слід здійснювати за допомогою вдосконалених засобів зв'язку. Коли чисельність повітряно-десантних військ, що знаходяться на плацдармі висадження, досягне потрібних розмірів, вони можуть перейти в енергійний наступ для розширення плацдарму і остаточного закріплення успіху.

Мірилом ефективності дій повітряно-десантної частини є її здатність утримувати захоплену територію. Повітряно-десантна частина може подолати повітрям величезні відстані, але після висадження їй вже немає необхідності далеко пересуватися (виняток становлять лише підрозділи розвідки і бойової охорони частини). В умовах наземного бою успіх оборони району десантування залежить від здатності повітряно-десантних військ, що знаходяться в ньому, боротися з переважаючими силами супротивника [3, с. 61].

Особовий склад. За умілого керівництва витривалі, добре навчені повітряно-десантні війська повинні бути особливо ретельно відібрані і в належний спосіб підготовлені, оскільки вони завжди вступають в бій, щоб перемогти або загинути [2, с. 27]. Вже доведено, що в повітряно-десантних військах кожен десантник може у будь-який момент стати керівником групи. Проте, хоча кожен парашутист і носить маршальський жезл в своєму ранці, проте йому потрібен особистий приклад його безпосередніх начальників.

Розвиток стратегічної і тактичної транспортної авіації, удосконалення озброєння і щоразу більше розсосередження частин актуалізують суб'єктивні, особистісні чинники: успіх використання повітряно-десантних військ залежатиме тільки від ініціативи і хоробрості їхніх командирів.

Висновки. Держава або група держав, що панують в повітрі, стануть вирішальною силою в забезпеченні перемоги над противником. Це означає, що вони зможуть перекинути у будь-яку точку Земної кулі свої добре навчені і споряджені повітряно-десантні війська і продиктувати свою волю будь-якій державі-агресору.

Повітряна потужність є сьогодні вирішальним елементом сучасної війни. Під поняттям “повітряна потужність” розуміють усі засоби ведення війни, створені людиною і пристосовані для перекидання повітрям. Люди, зброя, боєприпаси, продовольство, тобто усе, що знадобиться в майбутній війні, повинно перевозитися повітрям. Тому з метою розвитку повітряної потужності і повітряно-десантного потенціалу необхідно постійно модернізувати озброєння та тактику дій повітряно-десантних військ.

1. Тухачевский М.Н. *Избранные произведения: В 2-х т.* – М.: Воениздат, 1964. 2. Макнаб К. *Fallschirmjager. Парашутисты III Рейха* / Пер. с нем. А. Колина. – М.: Эксмо, 2005. – 176 с. 3. Смит К. *Парашютисты США. 1941–1945* / Пер. с англ. – М.: ООО «Издательство АСТ», ООО «Издательство Астрель», 2001. – 64 с. 4. Хастингс М. *Операция «Оверлорд»: Как был открыт второй фронт* / Пер. с англ. Е.М. Федотова; Под общ. ред. и предисл. О.А. Ржешевского. – М.: Прогресс, 1989. – 462 с. 5. Гейвин Д.М. *Воздушно-десантная война* / Пер. с англ. – М.: Военное издательство Министерства Обороны Союза ССР, 1957 / Gavin James M. *Airborne Warfare.* – Washington, 1947. 6. Глазунов Н.К., Маслеников П.Е. *Сухопутные войска капиталистических государств.* – М.: Воениздат, 1980. – 416 с. 7. Исаев А. *Когда внезапности уже не было. История ВОВ, которую мы не знали.* – М.: Яуза, Эксмо. 2005. – 480 с. 8. *Вертикальный охват: Сборник / Сост. Ю. Сорокин.* – М.: Мол. гвардия. 1981. – 240 с. 9. Голль Ш. *Профессиональная армия* / Пер. с фр. А.В. Плещеева по изданию: *de Gaulle C. Vers l'armee de metier.* – Paris, Berger-Levrault, 1934. – М.: Воениздат, 1935. – 85 с. 10. *Энциклопедія українознавства: В 10 т. / Гол. ред. В. Кубійович; Наук. т-во ім. Шевченка.* – Львів: Молоде життя, 1993 – 2000.

УДК 94(477)''194'':623.746

А.І. Харук

Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут гуманітарних і соціальних наук

АВІАЦІЙНА ПРОМИСЛОВІСТЬ УКРАЇНИ У 1943–1950 рр.

© Харук А.І., 2008

Проаналізовано стан та тенденції розвитку основних підприємств авіаційної промисловості, розташованих на території України, у 1943–1950 рр. Особливу увагу приділено Харківському та Київському авіа заводам, а також Запорізькому авіа моторному заводу.

The condition and tendencies of development of the basic enterprises of an air industry arranged in territory of Ukraine, in 1943-1950 is analyzed. Special attention made for Kharkiv and Kyiv aircraft plants and Zaporizhia aircraft motor factory.

Напередодні радянсько-німецької війни на теренах України було створено доволі потужну авіапромислову базу, яка включала авіазавод № 135 в Харкові, два підприємства – серійний авіазавод № 43 та дослідний № 483 в Києві, потужне авіа моторне підприємство – завод № 29 – в Запоріжжі [1]. Крім того, багато підприємств галузі знаходилось в стадії організації виробництва – це стосувалось як новозбудованих заводів, так і підприємств, переданих з інших галузей. Та оскільки Україна стала одним з основних театрів воєнних дій, усі ці підприємства припинили своє існування – частково вони були евакуйовані, частково – знищені. У міру вигнання німецьких військ вживались заходи з відновлення діяльності авіаційних заводів – спочатку як ремонтних баз, згодом як осередків складання літаків, виготовлених сибірськими підприємствами. Врешті-решт, постало питання налагодження повноцінного авіаційного виробництва. На жаль, цей період розвитку авіаційної промисловості України досліджений вкрай недостатньо. Єдиною працею, де містяться бодай якісь систематизовані дані стосовно цього періоду, є праця В. Савіна „Авиация в Украине” [2]. В дослідженнях радянської доби, з огляду на режим тотальної таємності, містились тільки окремі згадки стосовно діяльності підприємств авіаційної промисловості – як, наприклад, у книзі „Киевские самолетостроители” [3]. Поряд із цим, проведені автором пошуки в московських архівах, дають змогу повніше висвітлити це питання.